

Tv-utiset: kansalaisen pakko, katsojan piina

HAGEN, Ingunn. News viewing ideals and everyday practices: The ambivalences of watching Dagsrevyen. University of Bergen, Department of Mass Communication, Report no. 15, 1992. 383 s.

Norjalaisen Ingunn Hagenin tv-utisten vastaanottoa käsittelevä väitöskirja sijoittuu siihen pohjoismaiseen, 'ymmärtävän' uutistutkimuksen perinteeseen, jota Ruotsissa on jo vuosia edustanut ennen muuta Peter Dahlgren ja Tanskassa Klaus Bruhn Jensen. Suomessa vastaavat, humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen yleisötutkimuksen lähestymistapoja yhdistelemään pyrkivät uutisreseption empiiriset tarkastelut odottavat toistaiseksi tekojotaan. Viitteellisiä lajityyppejä meillä sitä vastoin on tutkittu myös yleisön merkityksenannon näkökulmasta.

Norjassakin uutisten reseptitutkimuksessa on näihin saakka tultu jälkijunassa, sillä Hagenin työ on siellä ensimmäinen tv-utisten katselua kulttuurisista lähtökohdista tarkasteleva tutkimus. Lisää on tekellä.

Hagen lähtee tutkimuksessaan liikkeelle hämmästelemällä sitä, että iltapäivän jälkeen lähes kaksi miljoonaa norjalaisista (yli puolet aikuisväestöstä) asettuu tv-vastaanotinten ääreen seurataksaan Norjan YLE:n, NRK:n pääuutisia *Dagsrevyeniä*, vaikka useimmat heistä ovat päivän mittaan jo lukeneet yhden tai useamman sanomalehden ja monet myös kuunnelleet radion uutislähetyksiä. Hagen asettaakin tehtäväkseen selvittää, mikä tällaisen, rutiniin muistuttavan uutisten katselun mieli on katsojille itselleen ja millaisia merkityksiä he uutisia katsellessaan tuottavat.

Telesuutisten merkitystä norjalaiskatsojille on Hagenin mielestä aiheellista tutkia jos siksi, että Dagsrevyen on keskimäärin 60 prosentin katsojaosuudellaan ollut NRK:n suosituin ohjelma viimeiset yli 20 vuotta. Ainakaan toistaiseksi yhä lisääntyvä uutiskilpailu satelliittikanavien ja paikallisten tv-asemien

kautta ei ole horjuttanut sen asemaa. Dagsrevyenin suosioista huolimatta sen vastaanoton empiirinen tutkimus on — suomalaisen tapaan — rajoittunut yleisradioyhtiön itsensä teettämiin katsojamittauksiin ja tv-utisten luotettavuutta koskeviin kyselyihin. Tutkimuksellaan Hagen haluaakin purettua kysymykseen, johon mittaukset ja kyselyt eivät voi vastata eli siihen, *miksi* norjalaiset ylimalkaan katsovat Dagsrevyeniä ja mitä he kokevat saavansa sen katsomisesta.

Keskeisen horisontin Hagenin tarkasteluille tarjoaa se etnografisesti suuntautuneiden television yleisötutkijoiden (esim. Morley) teesi, että monopoliaseman omaavat tai omanneet kansalliset televisioyhtiöt tuottavat kollektiivista yhteisyyttä sekä kansakunnan symbolisen esittämisen kautta että itse katselutapahtuman samanaikaisen rituaalin kokemisessa. Norjassa Dagsrevyen tarjoaa tv-ruutujen äärelle kokoontuvalle aikuisväestölle esityksen yhteisestä maailmasta ja kokemuksen jaetusta norjalaisesta identiteetistä. Empiirisen tutkimuksen onkin Hagenin mielestä lähestyttävä tv-utisten merkitystä katsojille kahdella tasolla: yhtäältä niinä merkityksinä, joita nämä tuottavat itse ohjelmasta ja toisaalta sinä merkityksenä, joka katselutapahtumalla heille on.

Miten tutkia merkitystä?

Huomion kohdentaminen katsojien tv-utisiin liittämiin merkityksiin nostaa, kuten Hagen huomauttaa, purtavaksi metodologisen pätkän: miten tutkia sellaista, mikä ihmisille itselleen on tiedostamatonta tai itsestään selvää? Välttämätöntä hänestä joka tapauksessa on, että menetelmä on laadullinen, koska yleisöjäsenten omat tulkinnat ja muotoilut sekä tavat määrittellä ja jäsentää tv-utisten katseluaan, joihin reseptitutkimus nimenomaisesti haluaa päästä käsiksi, jäävät määrälliseltä tutkimusotteelta pimentoon.

Laadullisesta välineistöstä Hagen valitsee käyttöönsä puolistrukturoidun yksilöllisen teemahaastattelun, jonka avulla hän uskoo pääsevänsä pintaa syvemmälle ja saavansa haastateltavat myös reflektoimaan omia katsomistottumuksiaan. Hän siis erittelee myös katselutapahtuman merkitystä tutkittaville sellaisena kuin se ilmenee näiden haastattelupu-

heessa.

Haastatteluaineiston erittelyssä tutkijan kulttuurinen lukutaito joutuu Hagenin mielestä tiukalle koetukselle, koska tarjolla ei ole standardeitua menetelytapoja sen käsittelemiseksi ja tulosten esittämiseksi. Omassa analyysissaan hän soveltaa ns. temaattista lukemista, jossa tutkija eristää aineistosta vastaajille yhteisiä 'merkityksyksiköitä' ja yhdistelee niitä laajemmiksi teemoiksi. Hagenin muistutus, että laadullisen tutkijan on eksploikettava eri vaiheissa tekemänsä valinnat — muuten tapoja, joilla tulkintoihin on päädytty, on mahdotonta arvioida — jää tulosten esittelystä kuitenkin toteuttamatta.

Sinänsä iahduuttavasti Hagen käy luvullisen metodologista keskustelua perustellakseen laadullisen haastattelun (tai mikä termi kirjavasta nimikkeistöstä haluttaneenkin valitta) hedelmällisyyttä reseptitutkimuksessa yleisesti ja oman tutkimusongelmansa kannalta erityisesti. Tavallisempaahan tämäntyyppisessä tutkimuksessa on, että metodologiset pohdinat loistavat poissaolollaan. Hagen vakuuttaa tässä yhteydessä laadullisen haastattelun 'tieteellisyttä' mm. kyseenalaisalalla positivistisena perinteisen tavan ymmärtää reliabiliteettiä ja validiteettiä. Ne on hänestä määrittävä uudelleen ottamalla huomioon laadullisen tutkimuksen logiikka.

Laadullisten menetelmien varjopuolista Hagen nostaa esiin niiden työläyden ja aikaavievyyden, mikä pakottaa rajaamaan haastateltavien joukon pieneksi (Hagenin tutkimuksessa haastateltavia on 20). Määrä (tilastollinen edustavuus) voidaan hänestä kuitenkin korvata laadullisuuden tuottamalla syvällisyydellä. Lisäksi laadullisesta aineistosta löydettyjen mallien ja riippuvuuksien vallitsevuutta kulttuurissa on myöhemmin mahdollista testata laajemmilla otoksilla.

Laadullisen haastattelun ominaispuolista Hagen pohtii kysymystä tutkimusaineiston 'yhdessä tuottamisesta'. Tämä on aiheellista, kun laadullinen haastattelu ymmäretään hänen laillaan ohjatuksi keskusteluksi, jossa tutkimusaineisto syntyy haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa. Näin edellinen on väistämättä aineiston 'kanssatuottaja', jonka osuutta ei pitäisi aineiston erittelyssä sivuuttaa. Samalla suhteellistuu aiemmin implikoitu ajatus, että

haastateltavan tutkimustilanteessa tuottamat jäsennykset olisivat hänen 'omiaan'. Hagenin erittelyssä 'kanssatuottamisen' periaatekaan ei silti näy.

Ottaen huomioon Hagenin tutkimusintressin metodia koskevan keskustelun olisi suont menevän vielä pidemmälle ja hiukan toiseen suuntaan. Hagen ei nimittäin pohdi, kuinka hedelmällinen menetelmä haastattelu yimalkaan ja yksilöllinen haastattelu erityisesti lopulta on, kun pyritään hänen laillaan pääsemään käsiksi tv-uutisten katsojien sisäistämiin tulkintakehyksiin ja virittämään heidän tavallisesti annettuina ottamiaan katsomisen tapoja koskevaa reflektointia. Puhumattakaan siitä, että reseptitutkimuksen tulisi Hagenin mielestä lisätä tutkittavien kriittistä tietoisuutta tv-uutisista lajityyppinä ja televisiosta välineenä.

Reflektoinnin sijasta laadullisessa haastattelussa yleisemminkin tavoiteltava tuttavallisen jutustelun ilmapiiri saattaa pikemminkin tuottaa sängen latteaa, vallitsevat mielipiteet ja tottumukset legitimoivaa puhetta. Aineiston erittelyn yhteydessä Hagen toteaaakin, että esim. tv-uutisten katselun rutiiniluonteisuutta ei nosteta haastattelupuheessa esiin. Viitepiirteen (yksilö)haastattelun problematisoimiselle olisi tarjonnut vaikkapa Morleyn *Nationwide Audien* (NWA) synnyttämä metodologinen keskustelu. Siinä ajettiin mm. kantaa, että merkityksellistämisen reflektointi tutkimustilanteessa edellyttää ryhmään perustuva vuorovaikutusta, jossa osallistujat joutuvat neuvottelemaan merkityksistä. Hagen ei tähän keskusteluun sen enempää kuin NWA:n innoittamiin empirisiin tutkimuksiinkaan viittaa.

Huomiotani kiinnitti myös, että Hagen kuittaa haastateltaville näyttämänsä parin kuukauden takaisen Dagsreveren lähetyksen liitteessä esitetyllä juttujen pituuden ja sisällön karkealla kuvauksella. Reseptitutkimuksen periaatteisiinhan kuuluu korostaa tekstanalyysin tärkeyttä vastaanoton tutkimisen yhteydessä. Sen sijaan Hagen luonnehti tv-uutisia aieman tutkimuskirjallisuuden (eritoten Raymond Williamsin) pohjalta yleisesti lajityyppinä ja televisiota 'virtana'. Tässä yhteydessä hän jättää pohtimatta, miten television 'virtaluonne' yhtaältä ja sen ohjelmiston genreytyminen toisaalta suhteutuvat toisiinsa tv-uutisten reseption näkökulmasta. Hagen käsittelee yleisellä

tasolla myös tv-uutisten visuaalisuutta. Näiden jo tuttujen kelailujen sijasta relevantimpaa olisi ollut eritellä kyseinen uutislähetys tarkasti sekä aiheiden että esityksen osalta. Semminkin kun Hagen on kiinnostunut myös itse ohjelman vastaanotossa saamista merkityksistä.

Koulutus ja Dagsreveren

Tutkimuksen empiria koostuu siis 20 haastattelusta. Haastateltavat Hagen valitsi ns. strategisen otoksen periaatteella eli painottamalla ominaisuuksia, joilla hän katsoi olevan erityistä merkitystä tutkittavan ilmiön kannalta. Aiempien tutkimusten perusteella tällaisiksi hahmotuivat koulutus, sukupuoli ja ikä. Nimenomaan koulutus osoittautui vastaajia erottelevaksi tekijäksi epäilemättä jo siksi, että Hagen väräsi haastateltavat kahdesta opettajan ja yhdestä teollisuustyöntekijöiden ammattiliitosta. Tuloksena oli kaksi samansuuruista, koulutukseen homogeenista ryhmää, joista toiseen kuuluvilla oli akateeminen koulutus (muutamalla mm. tiedotusopin yliopisto-opintoja) ja toiseen kuuluvilla ammatillinen koulutus. Molemmissa ryhmissä puolet haastateltavista oli naisia, puolet miehiä. Aiemmista tutkimuksista poiketen naisten ja miesten suhtautumisessa tv-uutisiin ei ilmennyt mainittavia eroja.

Koulutuksen korostuminen haastatteluai- neistossa tuo mukanaan määrällisen tutkimusongelman, jota työn alkupuolenteoria ja metodiosuudessa ei käsitellä. Empirian myötä Hagenin huomio kohdentuu vähemmän koulutettujen ja enemmän koulutettujen eroihin suhteessa Dagsreveriin sen sijaan, että hän esim. konstruoisi haastattelupuheesta tv-uutisia koskevia kulttuurisia puhetapoja tai uutisten katsojien ideaalityyppejä.

Hagenin kuvaukset siitä, miten haastateltavat kertovat katsovansa Dagsreveriä ja millä syillä he sen katsomista perustelevat, eivät juuri hätkähdytä. Yllätyksiä eivät tuota myöskään mielipiteet itse ohjelmasta. Molemmissa tapauksissa koulutus näyttäisi selittävän suurimmat erot vastaajien välillä.

Ilmi käy ensinnäkin, että lähes kaikki haastateltavat pitävät tärkeänä seurata Dagsreveriä enemmän tai vähemmän säännöllisesti. Tästä osin koulutustausta ei siis vastaajia erottele. Vähemmän koulutetut kuitenkin pitävät

Dagsreveriä pääuutisvälineenään, jota he sanovat myös arvostavansa siinä missä enemmän koulutetut suosivat ohella ja jopa enemmän sanomalehtiä. Jälkimmäiset eivät myöskään ota Dagsreveriä yhtä vakavasti tiedonlähteenä mm. siksi, että katsovat television välineenä soveltuvan huonosti tiedon välittämiseen. Tästä joukosta löytyy myös kaksi 'ei-katsojaa', joiden suhtautuminen Dagsreveriin on suorastaan ylenkatseellisen.

Edelleen vähemmän koulutetut sanovat jäävänsä jostakin paitsi, jos Dagsreveren jää katsomatta. Käytännössä kokemus näyttäisi liittyvän jäämiseen paitsi seuraavan päivän työpaikkakeskusteluista, joissa tv-uutisilla on keskeinen sija. Hagenin mielestä tämä taas selittää sen, että vähemmän koulutetut ovat enemmän koulutettuja kiinnostuneempia yksittäisistä uutisaiheista ja sanovat myös saavansa niistä tärkeää ja tarpeellista tietoa. Jälkimmäisille uutisaiheiden kiinnostavuuden määrittää lähinnä niiden relevanssi (opettajan) ammattitaidon ylläpitämisen kannalta.

Yksi huomattava ero vähemmän ja enemmän koulutettujen välillä ilmenee suhtautumisessa Dagsreveriin 'konstruktio-olonteeseen'. Edelliset eivät kiinnitä oikeastaan lainkaan huomiota siihen, miten koko lähetys tai yksittäiset jutut on pantu kokoon. Sitä vastoin he saattavat ottaa pitkäänkin kantaa uutisjuttujen aiheisiin ja myös esittää aihevalikoiman muuttamista (esim. vaatia lisää kotimaan aiheita ja ns. pehmeitä aiheita). Jälkimmäisten osalta tilanne on päinvastainen. He ottavat Dagsreveriin aihevalinnat yleensä annettuina mutta kiinnittävät huomiota tapoihin, joilla aiheita on käsitelty ja saattavat esittää vaihtoehtoisia käsittelytapoja.

Hagenin tapa kuvittaa aineistosta tekemään johtopäätöksiä epätäsmällisen lukumäärin alkaa jossakin vaiheessa kiusata. Tyyppillisiä ovat esim. luonnehdinnat, joiden mukaan 'yi puolet', 'suurin osa', 'valtaosa', 'useimmat', 'monet' tai 'yleensä' haastateltavat ovat sitä tai tätä mieltä. Saattaa olla, että vastaajien pieni määrä on epämääräistävän esitystavan taustalla. Paradoksaalisesti juuri se kuitenkin tuottaa vaikutelmaa pyrkimyksestä aineiston yleistettävyyteen, minkä ei pitänyt olla tutkimuksen tarkoitus.

”... siinä me vaan istutaan”

Otsikkonsa varsinaiseen teemaan Hagen pääsee ryhtyessään ruotimaan, millaisia ristiriitaisuuksia haastateltavien Dagsrevyeniä ja sen katsomista koskevaan puheeseen sisältyy. Juuri ristiriitaisuus, ambivalenssi, onkin keskeisin yksittäinen teema, jonka hän kaivaa haastattelupuheesta esiin. Ristiriitaiset tunteukset luonnehtivat sekä vähemmän että enemmän koulutettujen suhdetta Dagsrevyeniin, ja ne liittyvät kumpaankin ryhmään kuuluvilla tv-uutisten seuraamiseen sinänsä pikemmin kuin uutisista tuotettaviin merkityksiin.

Vastaajien ambivalentti suhtautuminen tulee Hagenin mielestä esiin monin epäsuorin tavoin. Esimerkiksi vaikka he lähes poikkeuksetta sanovat katsovansa Dagsrevyeniä saadakseen ”tietää mitä tapahtuu”, ”pysyäkseen kännyllä” tai ”ollakseen informoitu”, yksikään ei osaa sanoa, miksi informoituina oleminen on tärkeää. Tavallisimmin vedotaan siihen, että uutisia ”kuuluu” tai ”on tarpeen seurata”. Samalla vastauksista käy epäsuorasti ilmi, että tv-uutisten katselu on haastateltaville keskeisesti tapa ja itse uutislahetus koetaan usein pitkästyttäväksi ja turhaksi ja uutisten katselu tämän myötä turhauttavaksi. Vastaavan ristiriidan hän löytää siitä, että useimmat haastateltavat väittävät entyisesti keskittyvänsä uutisten katseluun, mutta kertovat toisessa yhteydessä toimittavansa samalla sen seitsemää muuta askarta ja kiinnittävänsä huomion kuvaruutuun vain kun jotakin kiinnostavaa ilmenee.

Ristiriitaisuudet haastattelupuheessa Hagen pelkistää jännitteeksi uutisten seuraamiseen kulttuurisesti liitetävän informoidun kansalaisen roolin ja tv-uutisten aktuaalisen katsomisen välillä. Yhtä lailla vähemmän koulutetut kuin enemmän koulutetut tuovat kerkeästi julkiselle ”tarpeensa” seurata uutisia ja näin pysyä kännyllä yhteiskunnan menosta. Tarkasteltaessa asiaa tv-uutisten arkista katselua koskevan puheen pohjalta edellinen kuitenkin näyttäytyy abstraktiksi korulauseeksi, jolle ei ole vastinetta uutisten katselukokemuksessa. Kiinnostavasti sinänsä haastateltavista nimenomaan enemmän koulutetut — ja heistä etenkin naiset — pyrkivät haastattelutilanteessa esiintymään oletetun uutisten ihannekatso-

jan roolissa.

—Ambivalenssin kokemisessa ilmenee myös koulutustaustaan liittyviä eroja. Vähemmän koulutettujen puheesta käy ilmi turhautuminen mm. siihen, että Dagsrevyeniin tarjoamalla tiedolla ei ole itselle käytännön merkitystä yli työpaikkakeskustelun jutunjuuren. Enemmän koulutetuille ristiriitaa näyttäisi synnyttävän ennen muuta se, että vaikka Dagsrevyeniin pidetään (ironistakin) etäisyyttä eikä sen tarjoamaa tietoa koeta tarpeelliseksi, sitä silti katsotaan säännöllisesti.

Ambivalenssin teeman pohjalta tv-uutisten seuraamisen perimmäinen motiivi onkin sisäistetty sosiaalinen pakko, joka saa katsojat iltailan jälkeen Dagsrevyeniin ääreen huolimatta siitä, että itse uutisten katselu on kaikkea muuta kuin palkitsevaa. Vaikkei Hagen asiaa eksplikoikaan, tämä ehkä kertoo jotakin oleellista sen kansallisen yhteisyyden luonteesta, jota hän olettaa tv-uutisten katselutiluun tuotavan ja uusintavan. Kärjistäen: kyseessä on päivittäinen piina, joka katsojan on kestettävä lunastaakseen kokemuksen jäsenyydestä norjalaisessa yhteiskunnassa.

Toisin kuin Hagen toivoo, hänen haastateltavansa eivät päädy reflektomaan tv-uutisten katseluun saatika problematisoimaan uutisgenrein ja kansalaisuuden suhteita. Enintään omien vastausten ristiriitaisuus tutkimustilanteessa saa heidät hiukan hämmentymään. Kuten yksi haastateltavista toteaa,

(I)lta illan jälkeen ..... siinä me vaan istutaan. En minä tiedä mitä odottaen.

Seija Ridell

Utooppisesta dystooppiseen energiakeskusteluun

KANTOLA Ismo ja KONTTINEN Annamari. Energiatietämys projektien aikakaudella. Energiatietämyksen muotoutuminen -tutkimusprojektin loppuraportti. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen energiajulkaisuja 14/1994. 66 s.

KANTOLA, Ismo, HAVERINEN, Risto ja PEUHKURI, Timo. Energiatietämys julkisessa keskustelussa. Raportti suomalaisen sanomalehdistön energiakirjoittelusta. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen energiajulkaisuja 8/1993. 106 s.

Suomalaista energiätietämystä tutkineet sosiologit Ismo Kantola ja Annamari Kontinen kuvaavat 1990-lukua aikakaudeksi, jona yhteiset kansalliset edistyspyrkimykset ovat korvautuneet moninaisilla projekteilla. Kullakin projektilla on omat utopiansa eli tulevaisuusihanteensa, minkä vuoksi utopiat eivät enää yhdistäkään yhteiskuntaryhmiä, vaan päinvastoin erottavat niitä toisistaan. Tämä pätee myös energiakysymykseen: ydinvoiman kannattajilla on oma projektinsa ja vaihtoehtoisen energian edistäjillä omansa.

Kantolan ja Konttisen mukaan yksimielisyyden aikaansaamisen strategiaksi on yhteisiin utopioihin viittaamisen sijasta noussut puhe dystopioista eli ei-toivotuista tulevaisuuden tiloista. Dystopiat ovat tulevaisuuden uhkia, haittoja ja epämurkavuustekijöitä, joiden välttämisen tai lieventämisen uskotaan olevan mahdollista tietyn projektin avulla. Tällainen projekti voi olla vaikkapa ydinvoimalan tai moottoritien rakentaminen, sotilaallinen varustautuminen tai kollektiivinen sitoutuminen pankkitukeen.

Projektien ei luvata toteuttavan utooppista tulevaisuutta, mutta niin sanotun välttämättömyysretoriikan avulla kansalaiset yritetään saada vakuuttuneeksi siitä, että ilman projektia edessä on vielä pahempi katastrofi.

Kantolan ja Konttisen raportti on yhteenveto